

ve karşılık) adını verdiği türü "bir lafzın önceki bir lafza denk ve benzer biçimde, ancak farklı anlam ve bağlamda getirilmesi" şeklinde tanımlamış, Kur'an'da Allah'a isnat edilen "mekr, suhriyyet, istihzâ" gibi şanına yakışmayan fiilleri, "O'nun insanlara bu fiillerine denk düşen cezalar vermesi" mânasına geldiğini söylemiştir. Rum-mânî, müşâkeleyi "aynı kökten birkaç kelimenin bir söz içinde toplanması" şeklinde tanımladığı "tecânüs"ün iki nevinden biri olarak "müzâvece" başlığı altında ele almış ve "güzel anlatım" diye nitelemiştir. Şerîf er-Radî müşâkeleyi istiare (meccaz) kapsamında değerlendirmiş, Hatîb et-Tebrîzî ise tam cinasa (mümâsil cinas) müşâkele adını vermiştir (*el-Vâfi*, s. 296). Bedî ilminde yer aldığı şekliyle müşâkeleyi bir söz sanatı olarak terim anlamında ilk kullananlardan olan Zemaşşerî türü anlatırken "cevabî soruya biçimce uydurma" ifadesini kullanmıştır (*el-Keşşâf*, I, 45, 281).

Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'ulûm*'u ile birlikte müşâkeleye mâna sanatları arasında yer vermeye başlanmış, Kazvî'nin tanımları ile günümüzde de geçerliliğini koruyan klasik şeklini almıştır. Kazvîni, müşâkele-i tahkikiyye ve müşâkele-i takdîriyye şeklinde iki kategoriye ayırdığı türü örnekleriyle açıklamıştır (*el-İzâh*, s. 493-495). Safiyyüddin el-Hillî, İzzeddin el-Mevsilî, İbn Hicce el-Hamevî gibi bedîyye nâzım ve şârihleri de aynı anlayışı sürdürmüştür (İbn Hicce, s. 356).

Müşâkele örneklerinin çoğu mürsel meccaz, bir kısmı da istiare kabilinden meccaz sayılmıştır. Aynı zamanda meccaz olan müşâkele örnekleri, hem anlam hem biçim olarak iki yönden güzellik taşıdığından bir söz sanatı olarak daha yüksek konumdadır. Meccaz ilgisi açık olmayan müşâkele örnekleri de mevcuttur. Bunları ve diğer müşâkele örneklerini, bir lafzın başka bir lafzın beraberinde bulunma alâkası (müsâhabet) dolayısıyla mürsel meccaz kabul edenler de vardır. Müşâkele genellikle kelime tekrarıyla gerçekleştiğinden lafzî sanat görüntüsünde bulunmaktadır. Ancak burada bir anlamın gerçek lafzı dışında bir lafzla ifadesi esas kabul edildiği için tıbbâk ve mukâbele benzeri sayılarak mâna sanatları kategorisine dahil edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, II, 785; Buhârî, "İmân", 32, "Teheccüd", 18, "Savm", 52, "Libâs", 43; Müslim, "Müsâfirîn", 215, 221, "Şiyâm", 177; Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân* (nşr. Ahmed Yûsuf Necâtî - M. Ali en-Neccâr), Kahire 1374/1955, I, 82, 116; Müberrred, *Me'tejeke lafzuhi ve'hte-lefe ma'nâhü mine'l-Kur'ân'l-mecid* (nşr. Abdülâziz el-Meymenî), Kahire 1350, s. 12, 13; İbn

Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1374/1955, I, 326; Hatîb et-Tebrîzî, *el-Vâfi fi'l-'arûz ve'l-kaşâfi* (nşr. Ömer Yahyâ - Fahreddin Kabâve), Dimaşk 1399/1979, s. 296-298; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, I, 45, 281; Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm* (nşr. Naîm Zerzûr), Beyrut 1403/1983, s. 424; İbn Ebû'l-İsba', *Tahrîrû't-Tahbîr* (nşr. Hıfînî M. Şerîf), Kahire 1383, s. 393-400; Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh fi 'ulûmi'l-belâğa* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Kahire 1400/1980, s. 493-495; *Şûrûhu't-Telhîş*, Kahire 1937, IV, 309-316; Tîbî, *et-Tibyân fi 'ilmi'l-me'âni ve'l-bedî ve'l-be'yân* (nşr. Hâdî Atıyye Matar el-Hilâlî), Beyrut 1407/1987, s. 347-348; İbn Hicce, *Hizânetü'l-edeb*, Kahire 1304, s. 356; İbn Kemâl, *Risâle fi tahkiki'l-müşâkele* (*Resâ'il* içinde, nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul 1316, I, 108-113; Abdülganî b. İsmâil el-Nablusî, *Nefe-hâtü'l-ezhâr*, Beyrut 1404/1984, s. 238-239; Ahmed M. el-Havfî, *ez-Zemaşşerî*, Kahire 1977, s. 230-231; Besyûnî Abdülfettâh Besyûnî, *'İlmü'l-bedî'*, Kahire 1408/1987, II, 64-70; Mişâl Âsî - Emîl Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-mufaşşal fi'l-luğa ve'l-edeb*, Beyrut 1987, s. 79.

İSMAIL DURMUŞ

MÜŞA'ŞA'LAR

(مشاعيات)

1435-1924 yılları arası Hûzistan'da
Havîza ve çevresine hâkim olan
Arap asıllı Şii hânedanı.

Hûzistan bölgesinin dinî, siyasî ve idarî tarihinde yüzyıllar boyu önemli rol oynayan hânedanı, adını kurucusu Seyyid Muhammed b. Felâh'ın faaliyetinin ilk dönemleri için kullandığı Arapça *şa'sa'a* kelimesinden almıştır. Seyyid Muhammed, sözlükte "parıldama, ışık saçma" ve şarap ile kullanıldığında "başına vurma" mânasına gelen bu kelime ile bir vecd halini ifade etmiş olmalıdır. İmam Mûsâ el-Kâzım'ın soyundan geldiğini iddia eden Seyyid Muhammed Vâsıt'ta doğdu. Hille'de Şii âlimlerinden Cemâleddin İbn Fehd'in yanında eğitim gördü. Dinî düşünceleri üvey babası olan Şeyh Ahmed'in yanında şekillendi. Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin yerde ve gökte devreden bir sır, Hz. Muhammed'in bir peygamber olarak hakikatin bir perdesi, kendisinin de diğer peygamberler gibi bir peygamber ve mehdî olduğunu iddia eden Seyyid Muhammed görüşlerini önce Vâsıt yakınlarında yaşayan Arap kabileleri arasında yaymaya çalıştı (844/1440). Bir süre sonra Dûb'a giderek Arap asıllı Meâdî kabilesinin Neys kolunu kendine bağladı. Ertesi yıl Timurlular'ın kontrolündeki Havîza'ya (Huveyza) yerleşmeyi başardı (4 Ramazan 845 / 16 Ocak 1442). Karakoyunlular'dan Bağdat hâkimi İspend b. Kara Yûsuf Havîza'ya müdahale ettiyse de bir sonuç alamadı. Seyyid Muhammed bu ola-

yın ardından gücünü Basra ve Vâsıt'a kadar yaymak istedi, ancak başarılı olamadı (858/1454).

Bu sıralarda oğlu Seyyid Mevlâ Ali Vâsıt, Hille, Necef ve Kerbelâ'yi ele geçirerek Bağdat yakınlarındaki Ba'kübâ ve Selmân-ı Fârisî'yi yağmaladı (860/1456). Karakoyunlu Hükümdarı Cihan Şah'ın müdahalesi üzerine geri çekilmek zorunda kalan Mevlâ Ali, faaliyetlerini Karakoyunlular'dan Pîr Budak'ın hâkimiyetindeki Luristan'da bulunan Kuhgîlûye'de yaymaya çalışırken öldürüldü (861/1457). Mevlâ Ali'nin Hz. Ali'nin, ulûhiyyetin ta kendisi olduğunu ve onun ruhunun kendisine geçtiğini iddia etmeye başladığı kaydedilmektedir. Seyyid Muhammed, oğlunun ölümünden sonra ilerleyen yaşına rağmen görüşlerini yaymayı sürdürdü. Üzerine yürüyen Emîr Nâsır Fereculah Ubâdî'yi Vâsıt yakınlarında mağlûp etti. Hayatının son yıllarını tefsir telifi ve ibadetle geçiren Seyyid Muhammed 870 (1465-66) veya 866 (1461-62) yılında vefat etti. İnançlarını *Kelâmü'l-mehdî* adlı eserinde ayrıntılı şekilde anlatan Seyyid Muhammed'in Sünnîler'i diğer dinlerin mensupları gibi değerlendirdiği görülmektedir.

Müşa'sa' hâkimi Emîr Seccâd'a yazılan 24 Zilhicce 986 (21 Şubat 1579) tarihli Arapça nâme-i hümayun (BA, MD, nr. 32, s. 140-141)

MÜŞA'ŞA'LAR

Seyyid Muhammed'in oğlu ve halefi Sultan Muhsin, Karakoyunlular ve Akkoyunlular arasındaki mücadelelerden istifade ederek Bağdat civarından Basra körfezi ve Lur dağlarına kadar geniş bir sahaya hâkim oldu. Şii âlimlerini himaye edip telif faaliyetlerini destekleyen Sultan Muhsin'in vefatından (905/1500) sonra hânedan içerisinde karışıklıklar ortaya çıktı. Şah İsmâil, zındıklıkla itham ettiği Müşa'şa' hânedanı üyelerinden bazıları öldürttü ve bölgeyi kendi idaresine bağladı (914/1508-1509). Böylece Müşa'şa'lar'ın bölgede yaklaşık yetmiş yıldır süren hâkimiyetleri sona ermiş oldu. Şah İsmâil'in ayrılmasının ardından Sultan Muhsin'in oğlu Felâh yeniden Havîza'yı kontrol altına almayı başardı. Bununla birlikte Şah İsmâil'e hediyeler göndererek zâhiren ona bağlılığını sürdürdü (Şüsterî, II, 401).

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı'nda (920/1514) Safevî Devleti'ne ağır bir darbe vurmasından sonra Müşa'şa'lar bir defa daha Hûzistan'a hâkim oldular. Bir Osmanlı istihbarat raporundan, Müşa'şa'lar'ın Çaldıran Savaşı'nın ardından ortaya çıkan kargaşa döneminde Hûzistan'ın yanı sıra Kürtler'in yaşadığı dağlık bölgelerle Luristan'ı da ele geçirdikleri anlaşılmaktadır (TSMA, nr. E 8333). Ancak aynı yıl Felâh'ın ölümünden sonra Müşa'şa'lar, kısa sürede yeniden toparlanan Şah İsmâil'in hâkimiyetini bir defa daha kabul etmek zorunda kaldılar. Müşa'şa' reisleri bu tarihten itibaren varlıklarını Safevîler'e tâbi valiler olarak devam ettirdiler. Bedrân b. Felâh (ö. 948/1541), Şah İsmâil ve Şah Tahmasb'a bağlılığını sürdürdü. Osmanlı Devleti'nin Irak'a sağladığı bir şekilde yerleşmesi Safevîler'in uç valileri konumundaki Müşa'şa'lar'ı zor durumda bıraktı. Müşa'şa'lar, XVI. yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen Osmanlı-Safevî savaşlarında Havîza'nın mahallî hâkimleri olarak iki ateş arasında kaldılar. Osmanlılar, Safevîler'e karşı askerî harekâta Müşa'şa'lar'ı kendi yanlarına çekebilmek amacıyla yoğun gayret gösterdiler. Seyyid Seccâd b. Bedrân (ö. 992/1584) durumunu koruyabilmek için bu dönemde Osmanlı Devleti'yle siyasî ilişkiler kurdu. Bununla birlikte Müşa'şa'lar Osmanlı Devleti'nin bütün telkinlerine rağmen Safevîler'e bağlılıklarını sürdürdüler.

XVII. yüzyılda Seyyid Mübârek b. Mutalib b. Bedrân (ö. 1025/1616) İsnâaşerîyye Şiîliği'ni kabul etti. Seyyid Mübârek'in oğlu Nâsır, Safevî sarayına davet edilip Şah I. Abbas'ın kız kardeşiyle evlendirildi. Seyyid Mübârek'in ölümünün ardından ortaya çıkan karışıklıklar sırasında hânedanın gü-

cü iyice zayıfladı. Müşa'şa' reisleri, XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın ilk yarısında Safevî hükümdarları tarafından sınır valileri sıfatıyla tayin ve azledildiler.

Hûzistan, Afganlılar'ın 1135 (1722) yılında Safevî başşehri İsfahan'ı ele geçirmeleri üzerine yaşanan kargaşa döneminde Osmanlı Devleti tarafından ilhak edildi. Ancak kısa süre sonra duruma hâkim olan Nâdir Şah bölgeyi kendi hâkimiyetine bağladı. Bütün bu karışıklıklar sırasında statülerini korumayı başaran Müşa'şa'lar, Zender ve Kaçarlar devrinde önemli ölçüde güç kaybına uğramalarına rağmen eski ve köklü bir seyid hânedan olarak varlıklarını devam ettirmeyi başardılar. Havîza, XIX. yüzyıla gelindiğinde sulama kanallarının zarar görmesi ve nüfusun azalmasından dolayı artık eski önemini kaybetmişti. XIX. yüzyıl sonlarında Havîza çevresinde bulunan Benî Turuf kabilesinin itaatten çıkması ve XX. yüzyılın başında Muhaysınlar'ın reisi Haz'al Han'ın Hûzistan'a hâkim olması ile birlikte hânedanın gücü iyice zayıfladı. Müşa'şa'lar bir süre sonra bölgedeki diğer Arap kabileleri gibi Haz'al Han'ın nüfuzu altına girdiler (Ahmed-i Kesrevî, s. 159-160). Müşa'şa'lar ile akrabalık ilişkisi kuran Haz'al Müşa'şa' reisi Seyyid Mevlâ Abdülâlî'nin yerine kendi hanımın kardeşini tayin etti (1910). Kaçar hânedanını yıkarak devlet idaresine el koyan Rızâ Şah Pehlevî 1924 yılında Şeyh Haz'al'ın iktidarına son verdi ve Mevlâ Abdülâlî'yi yeniden Müşa'şa'lar'ın reisi olarak tanıdı. Müşa'şa'lar, Hûzistan bölgesinin siyasî ve idarî tarihinde oynadığı uzun süreli siyasî rolün yanında temelde mehdîliğe dayanan dinî-mezhebî doktrinleriyle XV. yüzyılın dinî-sosyal ceyranları içerisinde önemli bir yere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 32, s. 136-137, 140-141, 327; TSMA, nr. E. 8333; Hândmîr, *Habîbü's-siyer* (nşr. M. Debîr-i Siyâki), Tahran 1362/1983, IV, 496-498; *Cihângüşây-ı Hâkân: Târih-i Şâh İsmâ'il* (nşr. A. D. Muztar), İslâmâbâd 1364/1986, s. 293-297; Feridun Bey, *Münşeât*, II, 234-235; Şüsterî, *Mecâlisü'l-mü'minin*, Tahran 1365 hş., II, 395-402; İskender Bey Münşî, *Târih*, I, 94-95, 501-502, 524-525; II, 914-915, 951-952, 959; Ahmed-i Kesrevî, *Târih-i Pânşad-sâle-yi Hûzistân*, Tahran 1330/1951, s. 8-160; Câsim Hasan Şübbër, *Târihu'l-Müşa'şa'iyân ve terâcimü a'lâ-mihim*, Necef 1965; M. Schmidt-Dumont, *Turkmenische Herrscher des 15. Jahrhunderts in Persien und Mesopotamien nach dem Tarih al-Giyâti*, Freiburg 1970, s. 61, 126-127, 154, 159-163, 177, 195, 218-220; Kâmil Mustafa eş-Şeybî, *Teşeyyü' ve Taşavvuf* (trc. Ali Rızâ Zekâvetî), Tahran 1374, s. 272-310; C. E. Bosworth, *The New Islamic Dynasties*, Edinburgh 1996, s. 277-278; M. Ali Rençber, *Müşa'şa'iyân*, Tahran 1382/

2003, tür.yer.; W. Caskel, "Ein Mahdi des 15. Jahrhunderts. Saijid Muhammad Ibn Falâh und seine Nachkommen", *Islamica*, IV, Leipzig 1931, s. 48-93; a.mlf., "Die Wâli's von Huwêzeh", a.e., VI (1934), s. 415-434; V. Minorsky, "Müşa'şa'lar", *IA*, VIII, 839-843; P. Lutf, "Müşa'şah", *EJ²* (İng.), VII, 672-675.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

MÜŞAVERE

(bk. ŞÛRA).

MÜŞEBBİHE

(المشبهة)

Allah'ı yaratıklara veya yaratıkları Allah'a benzetme sonucunu doğuran inançları benimsemiş gruplara verilen ad.

Sözlükte "benzetmek" anlamındaki teşbih kökünden türeyen müşebbihe kelimesi "benzetenler" demektir. Terim olarak Allah'ı yaratıklara veya yaratıkları Allah'a benzeten yahut bu sonuçları doğurduğu ileri sürülen inançları benimseyenleri ifade eder. Şehristânî'nin Sıfâtıyye'nin ikinci fırkası olarak kabul ettiği Müşebbihe'nin (*el-Milel*, I, 103) ortaya çıkış sebeplerini şöylece özetlemek mümkündür: 1. Teşbih inancı yahudilerden müslümanlara İsrâiliyat yoluyla itikal etmesi ve bazı hadisçiler arasında kabul görerek Müşebbihe'yi meydana getirmiştir (Ahmed Emîn, I, 335-336; İrfan Abdülhamîd, s. 211). Hulefâ-yi Râşidîn devrinde Müslümanlığı benimsemediği halde müslüman görünen ve inançlarını Hz. Peygamber'e atfettikleri rivayetler yoluyla yaymaya çalışan hıristiyan ve Mecûsî din adamlarının faaliyetlerinin de Müşebbihe'nin ortaya çıkmasında etkili olduğu kabul edilmiştir. Uydurulan rivayetler Haşîyye içinde yer alan hadisçilerce sünneti savunmak düşüncesiyle nakledilmiştir (İbn Asâkir, neşredeninin girişi, s. 10). 2. Cehmiyye ve Mu'tezile'nin tenzih düşüncesinde aşırı giderek ilâhî sıfatları nefyetmesine karşı bir kısım hadisçinin ilâhî sıfatları teşbihe yol açacak şekilde ispat etmesi ve sahih olup olmadığına önem vermeden çeşitli rivayetleri delil kabul etmesinin yanı sıra nasları lafzî-zâhirî mânada yorumlaması da Müşebbihe'yi doğuran sebepler arasında zikredilir (İbn Kuteybe, s. 45-46; İrfan Abdülhamîd, s. 211). 3. Aşırı Şiîler'le bazı sûfî gruplarının liderlerini ifrat derecesinde yüceltmeleri ve bunlara ulûhiyyet nitelikleri nisbet etmeleri teşbih